

**ՀՀ ԿՐԹՈՒԹՅԱՆ, ԳԻՏՈՒԹՅԱՆ, ՄՇԱԿՈՒՅԹԻ ԵՎ ՍՊՈՐՏԻ
ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆ**

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՏՆՏԵՍԱԳԻՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ

Աստղիկ Գևորգի Պողոսյան

**ՖԻՆԱՆՍԱԿԱՆ ՎԵՐԱՀՍԿՈՂՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ ՀՀ
ԲՈՒՀԵՐՈՒՄ**

Ը.00.03.' «Ֆինանսներ, հաշվապահական հաշվառում»
մասնագիտությամբ տնտեսագիտության թեկնածուի գիտական
աստիճանի հայցման ատենախոսության

ՍԵՂՄԱԳԻՐ

ԵՐԵՎԱՆ 2022

Ատենախոսության թեման հաստատվել է Երևանի հյուսիսային համալսարանում

Գիտական ղեկավար՝

տնտեսագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր
Ճուղուրյան Արմեն Գևորգի

Պաշտոնական ընդդիմախոսներ՝

տնտեսագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր
Սուքիասյան Սերգեյ Սպարտակի

տնտեսագիտության թեկնածու, դոցենտ
Քթոյան Արմեն Մամիկոնի

Առաջատար կազմակերպություն՝

ՀՀ ԳԱԱ Մ. Քոթանյանի անվան
տնտեսագիտության ինստիտուտ

Պաշտպանությունը կայանալու է 2022 թ. հունիսի 16-ին, ժամը 14:00-ին Հայաստանի պետական տնտեսագիտական համալսարանում գործող ՀՀ ԲՈԿ-ի տնտեսագիտության թիվ 014 մասնագիտական խորհրդում:

Հասցե՝ 0025, Երևան, Մ. Նալբանդյան 128:

Ատենախոսությանը կարելի է ծանոթանալ Հայաստանի պետական տնտեսագիտական համալսարանի գրադարանում:

Սեղմագիրն առաքված է 2022 թ. մայիսի 5-ին:

014 մասնագիտական խորհրդի գիտական քարտուղար,
տնտեսագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր

Տ. Մարտիրոսյան

ԱՏԵՆԱԽՈՍՈՒԹՅԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐԸ

Ատենախոսության թեմայի արդիականությունը: Ֆինանսական վերահսկողությունը հանդիսանում է բուհերի կառավարման գործառնությունների անբաժանելի, անհրաժեշտ ու կարևորագույն մասը: Կատարելով հասարակության համար չափազանց կարևոր գործառնություն և ձևավորելով որակյալ մարդկային կապիտալ՝ համալսարանների մեծ մասը, պետական աջակցությանը զուգահեռ, գործունեություն է ծավալում նաև առևտրային սկզբունքներով: Հետևաբար, ֆինանսական վերահսկողությունն իր առջև խնդիր է դնում ոչ միայն գնահատելու հանրային ֆինանսավորման նպատակային ծախսերը բուհերում, այլև դրանց արդյունավետ օգտագործման արդյունքների ներկայացումը բարձրագույն մասնագիտական կրթական ծառայությունների շահառուներին՝ պետությանը, համալսարանների վարչակազմին, ուսանողությանը, գործատուներին:

Այս նկատառումներով պայմանավորված՝ վերանայման կարիք է արձանագրվում ֆինանսական վերահսկողության գործառնությունների շրջանակում: Եթե ոչ վաղ անցյալում վերահսկողության հիմնական գործառնությամբ բուհի ֆինանսական ռեսուրսների ժամանակին հավաքագրման ու ըստ նպատակայնության ծախսման մշտադիտարկումն էր՝ կանխարգելելու հնարավոր չարաշահումներն ու դրամական միջոցների անարդյունավետ օգտագործումը, ապա ներկայումս կարևորվում են նաև ֆինանսական վերահսկողության վերլուծական գործառնությունները:

Մասնավորապես, կրթական շուկայում բուհերը մրցակցային են համարվում ուսանողական կրթավճարների սահմանումով: Հատկապես ՀՀ բուհերում դեռևս հստակ չի ներկայացվում, թե ինչի հիման վրա են սահմանվում ուսանողական վարձերը: Ֆինանսական վերահսկողության տեսանկյունից տվյալ հիմնախնդրի լուծումը չափազանց կարևոր է, քանի որ ուռճացված կրթավճարները կամ դրանց արժեքից ցածր սահմանված վճարները լուրջ վնաս կարող են հասցնել բուհի ֆինանսական պաշարների ձևավորման կայունությանը: Ֆինանսական վերահսկողության ոլորտում վերանայումների կարիք է զգացվում ակադեմիական կրեդիտների կուտակման և հատկապես դրանց փոխանցումներից բխող ֆինանսատնտեսական գնահատումների գծով: Եթե մինչ այժմ ակադեմիական կրեդիտները վերահսկողության կողմից դիտարկվում էին որպես ուսումնառության ծանրաբեռնվածության գնահատման միջոց, ապա շարժունության ներկա պայմաններում, ուսանողի՝ սովորելու ընթացքում բուհից բուհ տեղափոխվելը կրթական ծառայությունների ֆինանսավորման հիմնախնդիր է առաջացնում համալսարաններում:

Ուսումնասիրությունները ցույց են տալիս, որ կազմակերպություններում ֆինանսական վերահսկողությունն արդյունավետ է օգտագործվում հատկապես այն դեպքում, երբ իրականացվում է ըստ պատասխանատվության կենտրոնների բյուջետավորում: Սակայն, դրան զուգահեռ, պետք է արձանագրել, որ ՀՀ բուհերում

բյուջետավորումն իրականացվում է «կաթսայական եղանակով», այսինքն ծախսային և եկամտային նախահաշիվները սահմանվում են համաբուհական կտրվածքով և չեն ներկայացվում ըստ առանձին պատասխանատու գիտակրթական գործունեություն ծավալող ստորաբաժանումների: Դա էլ իր հերթին իջեցնում է ֆինանսական հաշվետվողականության աստիճանը, ինչպես նաև բուհերում վերահսկողության համար անբարենպաստ շեղումների արձանագրման, բացահայտման և կանխարգելման խոչընդոտներ ստեղծում՝ ըստ պատասխանատվության կենտրոնների: Ուստի, արդիական է համարվում պատասխանատվության կենտրոններով ֆինանսական վերահսկողության կազմակերպումը բուհերում ու, դրան զուգահեռ, ֆինանսական նախահաշիվների հաշվետվողականության արդյունավետ համակարգի ներդրումը:

Բուհերում իրականացվող ֆինանսական վերահսկողության համակարգերի և ֆինանսական կառավարման տեսամեթոդաբանական հիմնախնդիրների քննարկումներն իրենց մեկնաբանություններն են ստացել ինչպես հայազգի, այնպես էլ արտասահմանցի հեղինակների կողմից (Ավալյան Գ, Բարխուդարյան Գ., Ճուղուրյան Ա., Գրին Ա., Կոնդրաշովա Տ., Տուլում Մ. և այլոք): Սակայն, տվյալ ոլորտի բարելավմանն ուղղված վերոնշյալ հիմնախնդիրները դեռևս իրենց խորքային լուծումները չեն ստացել ՀՀ բուհերում իրականացվող ֆինանսական վերահսկողության համակարգում, ինչն էլ նախորոշել է գիտական հետազոտության նպատակը և ատենախոսության առջև դրված խնդիրները:

Հետազոտության նպատակը և խնդիրները: Ատենախոսության նպատակն է ուսումնասիրել ՀՀ բուհերի ֆինանսական վերահսկողության գործող մեխանիզմները՝ վերհանելով դրանց բարելավման ուղիները:

Ելնելով հետազոտության նպատակից՝ առաջադրվել են հետևյալ խնդիրները.

- ուսումնասիրել համալսարանների ֆինանսավորման միջազգային առաջավոր փորձը և ներկայացնել ՀՀ-ում բարձրագույն մասնագիտական կրթության ֆինանսավորման աղբյուրների դիվերսիֆիկացման հնարավորությունները,
- բուհերի ֆինանսավորման աղբյուրների շրջանակը որոշելիս հաշվի առնել համալսարանական գործունեության հանրային և մասնավոր շահառուների սպասումները,
- ներկայացնել կրթավճարների ձևավորման վերահսկողության մոտեցում՝ հիմնված դիմորդի ֆինանսական սպասումների վրա,
- բացահայտել ուսման վարձերի փոփոխության պատճառահետևանքային կապերը ըստ ներքին և արտաքին միջավայրային ազդակների ազդեցությունների,

- ակադեմիական կրեդիտների կուտակման և փոխանցման գործընթացը դիտարկել ֆինանսական վերահսկողության տեսանկյունից՝ առաջարկելով կրեդիտների փոխանցման դրամային փոխակերպման համակարգ,
- մշակել ըստ պատասխանատվության կենտրոնների գիտակրթական գործունեության անբարենպաստ ֆինանսական շեղումների բացահայտման և նրանց հաշվապահական հաշվառման տեղեկատվական համակարգ,
- անընդհատության սկզբունքով ներկայացնել ներքուհական ֆինանսական հաշվետվողականության կազմակերպում՝ նպատակ ունենալով կանխարգելելու բուհի ֆինանսական ռիսկերի ձևավորումը՝ ըստ գիտակրթական գործունեության պատասխանատվության կենտրոնների:

Հետազոտության օբյեկտը և առարկան: Հետազոտության օբյեկտն է ՀՀ բարձրագույն ուսումնական հաստատությունների ֆինանսական համակարգն ու ֆինանսական վերահսկողության գործառույթների շրջանակը: Հետազոտության առարկան ՀՀ բուհերում իրականացվող ֆինանսական վերահսկողության գործընթացն է՝ իրեն հատուկ մեթոդաբանական առանձնահատկությունների կտրվածքով:

Հետազոտության հիմնական արդյունքներն ու գիտական նորույթը:

Ատենախոսության գիտական նորույթն արտահայտվել է հետևյալ հիմնական դրույթներում.

1. հիմնավորվել է ՀՀ-ում բարձրագույն մասնագիտական կրթության ֆինանսավորման արդյունքների դիվերսիֆիկացման անհրաժեշտությունը՝ ներդաշնակություն սահմանելով բուհերի կայուն ֆինանսական գործունեությանն առնչվող հանրային և մասնավոր շահառուների սպասումների, ինչպես նաև կրթական ծառայությունների մատուցման շուկայում ձևավորվող առաջարկի և պահանջարկի միջև,
2. դիմորդի ֆինանսական սպասումների հենքով մշակվել է կրթավճարների ձևավորման գործընթացի վերահսկողության մոտեցում, որը հնարավորություն է ընձեռում բացահայտելու ուսման վարձերի փոփոխության պատճառահետևանքային կապերը՝ ըստ ներքին և արտաքին ազդեցության միջավայրային ազդակների ազդեցությունների,
3. ակադեմիական կրեդիտների կուտակման և փոխանցման գործընթացը դիտարկելով ֆինանսական վերահսկողության կտրվածքով՝ առաջարկվել է կրեդիտների արժեքային փոխակերպման համակարգ՝ ուսանող-ակադեմիական հենքով ներկայացնելով հաշվարկային դրամական ներհոսքեր և արտահոսքեր,
4. առաջարկվել է ըստ պատասխանատվության կենտրոնների գիտակրթական գործունեության անբարենպաստ դրամական շեղումների բացահայտման հաշվապահական հաշվառման տեղեկատվական

համակարգ՝ հնարավորություն ստեղծվելով բուհերում իրականացնելու ներկառավարչական հաշվետվողականության կազմակերպում:

Հետազոտության արդյունքների գիտագործնական և կիրառական նշանակությունը: Ատենախոսությունն իրենից ներկայացնում է բարձրագույն մասնագիտական կրթության ծառայությունների ֆինանսական վերահսկողության մեթոդական մոտեցումների տեսական և գործնական ուսումնասիրությունների հիման վրա մշակված համալիր հետազոտություն, որը ներառում է որոշակի հիմնարար առաջարկություններ՝ ուղղված ՀՀ բուհական համակարգում ֆինանսական վերահսկողական նպատակադրումների և կազմակերպչական գործառույթների բարելավմանը:

Հետազոտության արդյունքները, կատարված առաջարկությունները, մշակված մոտեցումները և մեթոդները կարող են գործնական կիրառություն գտնել ՀՀ բարձրագույն մասնագիտական կրթական համակարգում՝ նպաստելով բուհերում իրականացվող ֆինանսական գործառույթների արդյունավետության բարձրացմանը, ինչպես նաև համալսարանների ֆինանսական ռեսուրսների օգտագործման մշտադիտարկման բարելավմանն ու նրանց կողմից իրականացվող կառավարչական որոշումների ընդունման կատարելագործմանը:

Ատենախոսության արդյունքների փորձարկումը և հրատարակումները:

Հետազոտության հիմնադրույթների և գիտական արդյունքների շուրջ իրականացվել են մի շարք աշխատանքային քննարկումներ տնտեսագետ-տեսաբանների, ՀՀ բարձրագույն մասնագիտական կրթության փորձագետների, բուհերի ֆինանսատնտեսական ստորաբաժանումների ղեկավարների հետ, ինչպես նաև կատարված հետազոտության առանձին դրույթներ քննարկվել և արժանացել են հավանության Հյուսիսային համալսարանի «Տնտեսագիտության և կառավարման» ամբիոնում, «Մրցունակ կրթության և գիտության մարտահրավերները հարափոփոխ աշխարհում» միջազգային գիտաժողովում (2021 թ.): Ատենախոսության մեջ քննարկված հարցերն ու հիմնադրույթներն իրենց նախնական լուսաբանումն են ստացել հեղինակի կողմից հրատարակած գիտական 7 հոդվածներում:

Ատենախոսության կառուցածքը և ծավալը: Ատենախոսությունը կազմված է ներածությունից, երեք գլուխներից, եզրակացություններ և առաջարկություններ բաժիններից, օգտագործված գրականության ցանկից ու հավելվածներից: Ատենախոսության գծապատկերները թվով 24-ն են, աղյուսակները՝ 16-ը, իսկ տեքստը շարադրված է 116 էջի սահմաններում՝ առանց հավելվածների:

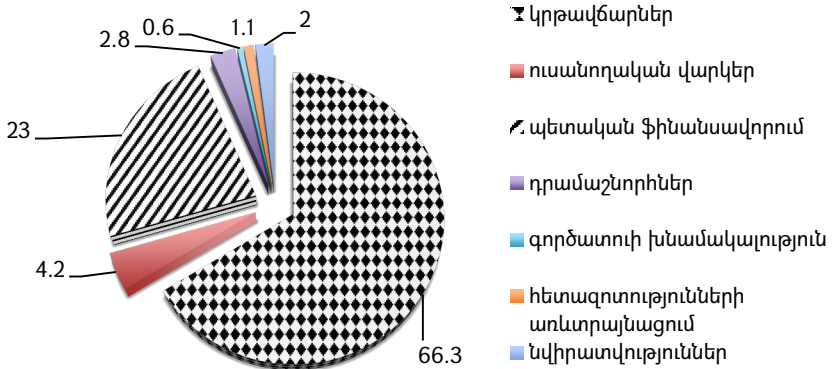
ԱՏԵՆԱԽՈՍՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ

Ատենախոսության «Ներածություն» բաժնում հիմնավորվել է թեմայի արդիականությունը, սահմանվել են հետազոտության նպատակը և խնդիրները: Ինչպես նաև ներկայացվել են հետազոտության օբյեկտը և առարկան, տեսական և տեղեկատվական հիմքերը, գիտական նորույթը և ստացված արդյունքների գիտագործնական նշանակությունը:

Ատենախոսության առաջին՝ **«Ֆինանսական համակարգի գործունեության առանձնահատկությունները համալսարաններում»** գլխում քննարկվել են ՀՀ բուհերի գործունեության ֆինանսավորման շրջանակը:

Հայաստանի Հանրապետությունում ձևավորվել է մի իրավիճակ, երբ պետությունը բարձրագույն մասնագիտական կրթական համակարգի ֆինանսավորման հիմնական բեռը թողնում է մասնավոր ոլորտի վրա, որն էլ բուհերի ֆինանսական վիճակը կախվածության մեջ է դնում ուսանողական կրթավճարներից: Ավելին, վերջին տարիների ՀՀ բյուջեի կառուցվածքային վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ դրա ծախսային մասում կրթական ծախսերի առանձնապես աճի միտում չի նկատվում:

Գնահատելով ՀՀ պետական բուհերի գործունեության ֆինանսական կառուցվածքը՝ նորից արձանագրվում է այն փաստը, որ պետական ֆինանսավորումն իր միջինացված տեսակարար կշռով երկրորդ տեղում է (23%)՝ առաջին տեղը զիջելով ուսանողական կրթավճարներին (տե՛ս գծապատկեր 1):

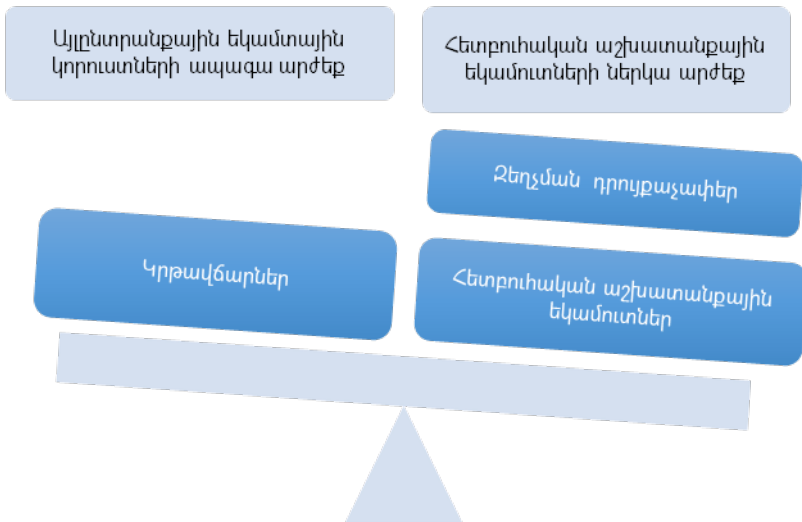
Գծապատկեր 1. Համալսարանական գործունեության ֆինանսավորման կառուցվածքը ՀՀ-ում (%)¹

¹ Գծապատկերը կազմվել է հեղինակի կողմից ՀՀ բուհերում կատարած ուսումնասիրությունների հիման վրա:

Ուստի, կարևորվում է բուհերի ֆինանսավորման այնպիսի համակարգի ստեղծումը, որը լրջագույն կախվածության մեջ չի գցի համալսարանական գործունեությունն ուսանողական կրթավճարներից և կձևավորի գիտակրթական ծառայությունների մատուցման ֆինանսական աղբյուրների համաչափ միջավայր:

Ատենախոսության երկրորդ՝ «**Ֆինանսական ռեսուրսների արդյունավետ օգտագործման վերահսկողության շրջանակը բուհերում**» գլխում վերլուծվում են կրթավճարների ձևավորման ֆինանսական վերահսկողության մոտեցումները:

Ֆինանսական վերահսկողության վերլուծական գործառույթում կարևորվում է կրթավճարների հիմնավորումը՝ շրջանավարտների եկամտային սպասումների տեսանկյունից (տե՛ս գծապատկեր 2):

Գծապատկեր 2. Կրթավճարների հիմնավորման գնահատումը «կորցրած եկամուտների» և «հետբուհական աշխատանքային եկամտային սպասումների» համարժեքությամբ²

Դեռևս բուհ ընդունելության մեկնարկին, որպես դիմորդ, շրջանավարտը, կամա թե ակամա, կարող է կրթավճարների տնտեսական հիմնավորվածության գնահատումներ իրականացնել և որոշում կայացնել կոնկրետ համալսարանին դիմելու ֆինանսական նպատակահարմարության գծով:

Հետևաբար, յուրաքանչյուր տարի կատարելով կրթավճարներ, անհատը կարող է այն դիտարկել որպես «կորցրած ֆինանսական եկամուտներ», եթե այդ

² Personal Finance Education & Classes, <https://credit.org/courses/> (դիտվել է 01.05.2022 թ.-ին):

ընթացքում չսովորեք բուհում և այդ գումարները պարզապես ավանդազրեք բանկում: Մյուս կողմից, նման գնահատումներին հակադարձվում են նաև ապագա շրջանավարտ-մասնագետի տարեկան եկամտային սպասումները՝ աշխատանքի անցնելուց հետո:

Ուստի, որպես համալսարանում սովորած տարիների «կորցրած եկամուտների» և «հետբուհական աշխատանքային եկամտային սպասումների» համարժեքություն՝ կարող է ներկայացվել ֆինանսապես հավասարակշռված կրթավճարների ձևավորման կետը.

$$S * \Sigma(1 + r)^n = E * \Sigma dm$$

որտեղ՝

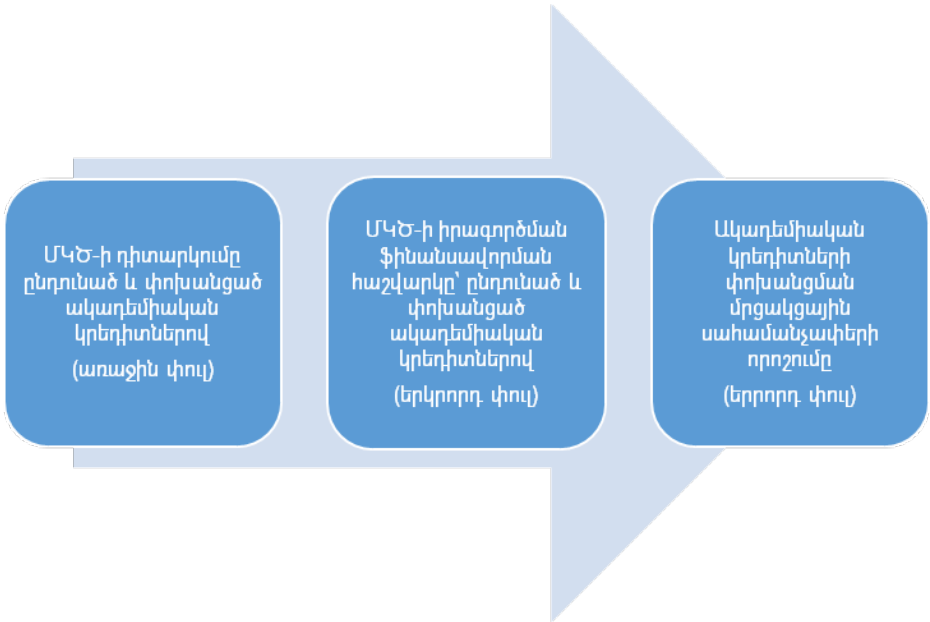
- S-ը տարեկան սահմանվող համալսարանական կրթավճարներն են,
- n-ը համալսարանում սովորելու տարիները,
- r-ը բանկում դեպոզիտի տարեկան ավանդագրման տոկոսային գործակիցը,
- E-ն շրջանավարտի հետբուհական տարեկան աշխատանքային եկամտային սպասումները,
- dm-ը ներկա արժեքի գեղչի գործակիցներ՝ n տարիների համար, որտեղից՝

$$S = E * \Sigma dm / \Sigma(1 + r)^n$$

Հետևաբար, համալսարանական կրթավճարի սահմանումն առաջարկվում է իրականացնել ուսանողի կողմից եկամտային և ծախսային չափաբաժինների հավասարակշռման ընդունելի տարբերակի համակցմամբ:

Ատենախոսությունում առաջարկվում է նաև ակադեմիական կրեդիտների կուտակման և փոխանցման գործընթացում ֆինանսական վերահսկողությունն իրականացնել երեք փուլով.

1. Առաջին փուլում մասնագիտական կրթական ծրարերը (ՄԿԾ) ենթարկվում են մշտադիտարկման՝ համալսարանի կողմից ընդունած և այլ բուհեր փոխանցած ակադեմիական կրեդիտների տեսանկյունից:
2. Երկրորդ փուլում իրականացվում է ՄԿԾ-ն իրագործելու ֆինանսական պաշարի գնահատման հաշվարկ՝ ընդունած և փոխանցած ուսանող-դրամական կրեդիտի ներհոսքերի և արտահոսքերի կտրվածով:
3. Երրորդ փուլում տրվում է ակադեմիական կրեդիտների փոխանցման գնահատում՝ դրամական պաշարների ձևավորման կայունության ապահովման և բուհի ֆինանսական մրցունակության տեսանկյունից (տե՛ս գծապատկեր 3):

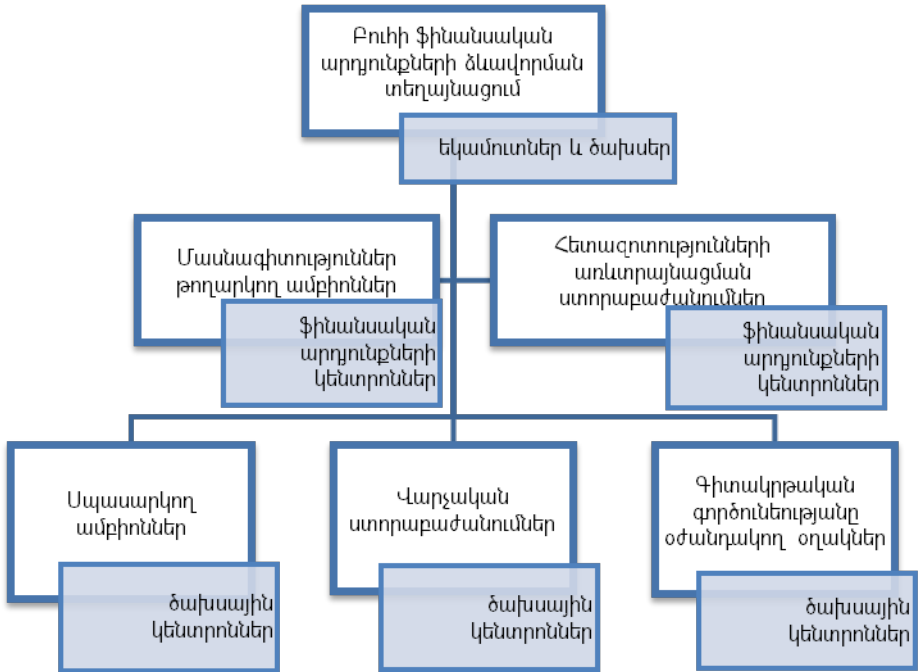

Գծապատկեր 3. ՄԿԾ-ների իրականացման ֆինանսական վերահսկողության փուլերն ակադեմիական կրեդիտների հանդիպակաց փոխանցումների պարագայում³

Ատենախոսության երրորդ՝ **«Ֆինանսական վերահսկողության կազմակերպման կատարելագործման ուղիները բուհերում»** գլխում քննարկվում է ըստ պատասխանատվության կենտրոնների վերահսկողության մեխանիզմների ներդրման շրջանակը:

Պատասխանատվության կենտրոններով ֆինանսական վերահսկողություն կազմակերպելիս առաջնահերթորեն կատարվում է բուհում նախատեսվող ծախսերի և ակնկալվող եկամուտների բյուջետավորում՝ ըստ ծախսերի ձևավորման և ֆինանսական արդյունքների ստացման կենտրոնների: Ընդ որում, առաջին խմբում հանդես են գալիս մասնագիտական թողարկող ամբիոնները, հետազոտության արդյունքներ առևտրայնացնող գիտահետազոտական ստորաբաժանումները, իսկ երկրորդ խմբով՝ սպասարկող ամբիոնները, վարչատնտեսական ստորաբաժանումները, կրթական ծառայությունները սպասարկող օժանդակ օղակները (տե՛ս գծապատկեր 4):

³ Գծապատկերը կազմվել է հեղինակի կողմից կատարված հետազոտության և դատողությունների հիման վրա:

Գծապատկեր 4. Պատասխանատվության կենտրոններով բուհի ֆինանսական արդյունքների բյուջետավորման առաջարկվող կառուցակարգը⁴

Հիմնվելով պատասխանատվության կենտրոններով բուհի ֆինանսական արդյունքների բյուջետավորման կառուցակարգի վրա՝ առաջարկվել է ներկառավարչական հաշվետվողականության ձևավորման այնպիսի համակարգ, որը թույլ է տալիս որոշել, թե համալսարանական որ ստորաբաժանումներում են ձևավորվել գիտակրթական ծառայությունների իրականացման նախահաշիվներից շեղումներ, և ովքեր են դրանց պատասխանատուները:

«Եզրակացություններ» բաժնում ներկայացվել են հետազոտության հիմնական արդյունքները.

1. Մասնագիտական կրթական համակարգի ֆինանսավորման միջազգային առաջավոր փորձի ուսումնասիրման հիման վրա կարելի է եզրահանգել, որ ՀՀ բուհական համակարգում դեռևս առկա են չիրացված հնարավորություններ: Հայաստանի Հանրապետությունը պետք է ուղիներ որոնի բարձրագույն

⁴ Գծապատկերը կազմվել է հեղինակի ուսումնասիրությունների հիմքով:

մասնագիտական կրթության դիվերսիֆիկացված ֆինանսավորման աղբյուրների օպտիմալացման համար: Միջազգային բուհերն իրենց հեռահար և ծախսատար գիտակրթական ծրագրերն իրականացնելիս ձևավորում են հանրային ֆոնդեր, իրականացնում են երկարաժամկետ դրամաշնորհային ծրագրեր, իսկ կարճաժամկետ նպատակադրումների իրագործման համար հիմնականում օգտվում են պետական բյուջեի ֆինանսավորումից և մասնավոր կրթավճարներից:

2. Ուսումնասիրությունները ցույց են տալիս, որ ֆինանսական վերահսկողության գործառույթները << բուհական համակարգում բարելավման կարիք ունեն հետևյալ ուղղություններով՝

- ֆինանսական վերահսկողությունը կազմակերպել ոչ միայն նախահաշիվներից ծախսային շեղումների բացահայտումով, այլև այդ ռեսուրսների ծախսերի սպասելի հատույցների գնահատումով, որի համար անհրաժեշտ է իրականացնել ֆինանսական ռեսուրսների ծախսային ծրագրային բյուջետավորում,
- ֆինանսական վերահսկողությունը կազմակերպել առավելապես շեղումների բացահայտումները վերհանող գործառույթներով՝ հիմնված պատասխանատվության կենտրոնների վրա, որոնց համար նպատակահարմար է ֆինանսական ռեսուրսների ձևավորումն ու ծախսերի նախահաշիվների կազմումն իրականացնել ոչ թե համաբուհական (ընդհանրական), այլ ըստ բուհի առանձին ստորաբաժանումների (պատասխանատվության կենտրոնների) կտրվածքի,
- ֆինանսական վերահսկողության գործընթացում ընդլայնել վերլուծական մասը, որը ենթադրում է ոչ միայն ծախսային շեղումների և ֆինանսավորման բացթողումների ներկայացում, այլև դրանց ձևավորման պատճառահետևանքային գործոնների վերլուծություն, որը կարևորագույն տեղեկատվություն է տրամադրում բուհի վարչակազմի կողմից համալսարանական գործունեության ֆինանսավորման արդյունավետության բարձրացման ուղղությամբ կառավարչական որոշումների կայացման համար:

3. Ֆինանսական ռեսուրսների արդյունավետ օգտագործման վերահսկողության իրականացման գծով առաջարկվել է նոր մոտեցում, հնարավորություն ստեղծվելով իրականացնելու բուհում՝ ըստ առանձին գործունեության ոլորտների դրամական հավաքագրման գնահատումներ և ծախսերի համադրումներ ոչ թե բացարձակ մեծությունների, այլ գործակցային մեծությունների հենքով: Բացահայտվել են ֆինանսական պաշարների կուտակման և օգտագործման թույլ կողմերն արդյունավետության տեսանկյունից և կատարվել են համապատասխան եզրահանգումներ: Բացի այդ, առաջարկվող վերահսկողության մոտեցումներն առավելապես շեշտադրվել են վերլուծական եզրահանգումների վրա՝ բացահայտելով բուհի ֆինանսական գործունեության թույլ կողմերը ոչ միայն ըստ դրամական

ներհոսքերի և արտահոսքերի առանձին ուղղությունների, այլև ըստ պատասխանատվության կենտրոնների: Դրանով իսկ ֆինանսական ռեսուրսների արդյունավետ օգտագործման գործակցային գնահատումների միջոցով վերահսկողության ծանրության կենտրոնը մշտադիտարկման գործընթացից տեղափոխվել է գնահատումների և որոշումների կայացման ոլորտ՝ ակտիվացնելով ֆինանսական վերահսկողության կարգավորիչ, կանխարգելիչ և վերլուծական գործառույթները:

4. Առաջարկվել է դիմորդի՝ ֆինանսական սպասումների հենքով կրթավճարների ֆինանսական հիմնավորման վերլուծական մոտեցում, որը հնարավորություն է ընձեռում, նախևառաջ, հակակշռելով դիմորդի՝ համալսարանական տարիներին ուսման վարձերին առնչվող «չավանդագրված կորցրած եկամուտները» ակնկալվող «հետբուհական աշխատանքային եկամուտներ»-ի հետ, ինչպես նաև գնահատել բուհի կողմից սահմանվող կրթավճարների հիմնավորվածությունը՝ ուսանող-շահառուի ֆինանսական սպասումների տեսանկյունից: Կիրառելով հավասարակշռված կրթավճարներ սահմանող բանաձև՝ հնարավորություն է ստեղծում իրականացնելու գործոնային ֆինանսական վերահսկողություն ուսման վարձերի փոփոխությունների վրա:

5. Ակադեմիական կրեդիտների կուտակման և փոխանցման գործընթացը դիտարկվել է ֆինանսական վերահսկողության կտրվածքով, երբ մասնագիտական կրթական ծրագրերը ենթարկվում են ֆինանսական մշտադիտարկման՝ համալսարանի կողմից ընդունած և այլ բուհեր փոխանցած ակադեմիական կրեդիտների տեսանկյունից: Այս դեպքում տրվում է ակադեմիական կրեդիտների փոխանցման գնահատում՝ դրամական պաշարների ձևավորման կայունության ապահովման և բուհի ֆինանսական մրցունակության տեսանկյունից: Ակադեմիական կրեդիտների հանդիպակաց փոխանցումների ֆինանսական վերահսկողության առաջարկվող մոտեցումները թույլ են տալիս ակադեմիական կրեդիտները փոխակերպել արժեքային տեսքի:

6. Առաջարկվել է պատասխանատվության կենտրոններով ֆինանսական վերահսկողության կազմակերպում, որը բուհերում հնարավորություն է ստեղծում իրականացնելու արդյունավետ կառավարչական որոշումների ընդունման և իրականացման մի շարք ուղղություններ.

- Առաջին, համալսարանական կառավարման համակարգը ներկայացվում է ֆինանսական պատասխանատվության կենտրոններով, որը թույլ է տալիս ոչ միայն օպերատիվ բացահայտելու վերջիններից յուրաքանչյուրի գործունեության անբարենպաստ արդյունքները, այլև վերհանելու դրանց պատճառներն ու մեղավորներին, որն էականորեն բարձրացնում է իրականացվող ֆինանսական վերահսկողության արդյունավետությունը:
- Երկրորդ, բուհի կառուցվածքը դիտարկելով ըստ առանձին պատասխանատվության կենտրոնների՝ ներքին վերահսկողությանը

հնարավորություն է ընձեռվում կանխարգելիչ միջոցներ ձեռնարկելու ֆինանսական ռեսուրսների անարդյունավետ բաշխման և օգտագործման ուղղությամբ, քանի որ այս պարագայում հստակ նախորոշվում են բուհի ֆինանսատնտեսական գործունեության շրջայի թույլ օղակները:

7. Առաջարկվել է ֆինանսական վերահսկողության հաշվետվողականության նոր մոտեցում՝ հիմնված շեղումների հաշվապահական հաշվառման մեթոդաբանության կիրառման վրա: Այդ նպատակով ներկայացվել են նոր հաշվապահական հաշիվներ ու թղթակցություններ, որոնք անընդհատության սկզբունքով տեղեկատվական հոսքեր են ապահովում բուհերում իրականացվող ֆինանսական վերահսկողությանը և հիմքեր են ստեղծում ներկառավարչական հաշվետվությունների կազմման համար:

Ատենախոսության առանցքային դրույթները հրապարակվել են հեղինակի հետևյալ գիտական հոդվածներում.

1. Poghosyan A., Ways to improve financial internal control in RA universities, “Finance and accounting” scientific journal, Yerevan, 2020, 2 (6), pp. 162-167.
2. Պողոսյան Ա., Նորմատիվային հաշվառման և կրթական ծառայությունների ծախսերի վերահսկողության փոխառնչությունները համալսարաններում, «Պատմություն և քաղաքագիտություն» գիտական հանդես, Երևան, 2020, 5 (10), էջ 121-125:
3. Poghosyan A., Control of educational tuition fees formation in universities, Finance and accounting scientific journal, Yerevan, 2021, 1 (7), pp. 91-97.
4. Poghosyan A., Issues of financial control information provision in universities, “Finance and accounting” scientific journal, Yerevan, 2021, 2 (8), pp. 125-132.
5. Պողոսյան Ա., Պատասխանատվության կենտրոններով վերահսկողության կազմակերպումը բուհերում, «Պատմություն և քաղաքականություն» գիտական հանդես, Երևան, 2021, 5 (16), էջ 135-139:
6. Պողոսյան Ա., Մրցունակ բարձրագույն մասնագիտական կրթական համակարգի զարգացման միտումները ՀՀ-ում, «Մրցունակ կրթության և գիտության հիմնախնդիրները հարափոփոխ աշխարհում» միջազգային գիտաժողովի նյութերի ժողովածու, Երևան, Հյուսիսային համալսարանի հրատարակչություն, 2022, էջ 327-333:
7. Poghosyan A., Issues of development a financial system of higher professional education in RA, “Finance and accounting” scientific journal, 2022, 1 (9), pp. 115-122.

АСТХИК ГЕВОРГОВНА ПОГОСЯН

ПРОБЛЕМЫ ФИНАНСОВОГО КОНТРОЛЯ В ВУЗАХ РА

Автореферат диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.03 - «Финансы, бухгалтерский учет».

Защита диссертации состоится 16 июня 2022 г. в 14:00 часов, на заседании специализированного совета 014 ВАК РА по экономике, действующего в Армянском государственном экономическом университете по адресу: 0025, г. Ереван, ул. М. Налбандяна 128.

РЕЗЮМЕ

Цель и задачи исследования. Целью диссертации является внесение предложений по улучшению финансового контроля в вузах Республики Армении.

Исходя из цели исследования, были подняты следующие вопросы:

- при определении объема источников финансирования высших учебных заведений учитывать ожидания как государственных, так и частных бенефициаров деятельности университета, а также сбалансированное состояние спроса и предложения на рынке образовательных услуг;
- внедрить подход к контролю за обучением, основанный на финансовых ожиданиях абитурантов;
- выявить причинно-следственные связи изменений в оплате за обучения в соответствии с внутренними и внешними воздействиями окружающей среды;
- рассмотреть процесс накопления и передачи академических кредитов с точки зрения финансового контроля, предложив систему денежной трансформации кредитной мобильности;

- разработать информационную систему для выявления неблагоприятных финансовых отклонений от научно-образовательной деятельности центров ответственности бухгалтерии;
- ввести организацию внутренней финансовой отчетности на непрерывной основе с целью предотвращения возникновения финансовых рисков вуза по центрам ответственности за научную и образовательную деятельность.

Научная новизна диссертации. Научная новизна исследования заключается в представлении предложений по совершенствованию финансового контроля в вузах Республики Армения. В частности:

- на основе расширение объема диверсифицированных источников финансирования высшего профессионального образования в Республике Армения, было оправдано установлением баланса между ожиданиями государственных и частных бенефициаров в отношении устойчивой финансовой деятельности высших учебных заведений;
- разработан подход к контролю за формированием платы за обучение на основе финансовых ожиданий абитурента, который дает возможность определить причинно-следственные связи между изменениями платы за обучение в соответствии с внутренними и внешними воздействиями на окружающей среды;
- рассматривая процесс накопления и передачи академических кредитов с точки зрения финансового контроля, была предложена система трансформации стоимости кредитной мобильности, отражающая приток и отток расчетных денежных средств при определении финансовой устойчивости деятельности университета;
- определена бухгалтерская информационная система для выявления неблагоприятных финансовых отклонений от научно-образовательной деятельности центров ответственности, что позволяет организовать финансовую отчетность в университетах на непрерывной основе, тем самым предотвращая избежание финансовых рисков.

ASTGHIK GEVORG POGHOSYAN

THE PROBLEMS OF FINANCIAL CONTROL AT THE RA UNIVERSITIES

The abstract of the thesis for receiving the degree of Doctor of Economics in the specialty 08.00.03 – “Finance, Accounting”.

The defense of the thesis will take place at 14:00 on the 16th of June 2022 at 014 Council of Economics of SCC RA at Armenian State University of Economics: 128 Nalbandyan str, 0025, Yerevan, RA.

ABSTRACT

The Purpose and Objectives of the Research. The aim of the dissertation is to make suggestions for improving financial control in RA universities.

Based on the purpose of the research, the following issues have been raised:

- when determining the scope of funding sources for higher education institutions, take into account the expectations of both public and private beneficiaries of university activities, as well as the balanced state of supply and demand in the market for educational services;
- introduce a tuition control approach based on the applicant's financial expectations;
- identify the cause-effect relationships of tuition changes according to internal and external environmental influences;
- consider the process of accumulating and transferring academic credits from the point of view of financial control, proposing a system of monetary transformation of credit mobility;
- develop an information system for detecting unfavorable financial deviations from the scientific-educational activities of the centers of responsibility;

- introduce the organization of internal financial reports on an ongoing basis, with the aim of preventing the occurrence of financial risks of the university.

The Main Research Results and Scientific Novelty of the Dissertation Thesis: The scientific novelty of the research is the presentation of proposals on improving financial control in RA universities. In particular:

- expanding the scope of diversified sources of financing higher professional education in the Republic of Armenia has been justified by establishing a balance between the expectations of public and private beneficiaries, related to the sustainable financial activities of higher education institutions, as well as supply and demand in the market for educational services;
- an approach to controlling the formation of tuition fees based on the applicant's financial expectations has been developed, which provides an opportunity to identify the causal links between changes in tuition fees according to internal and external environmental impacts;
- considering the process of accumulation and transfer of academic credits from the point of view of financial control, a value transformation system of credit mobility has been proposed, presenting settlement cash inflows and outflows in determining the financial stability of the university's student activity;
- an accounting information system has been developed to identify unfavorable financial deviations from the scientific-educational activities of the centers of responsibility, which enables the organization of financial accountability at universities on an ongoing basis, thus preventing the avoidance of financial risks.

